

Prikaz

Rukopis primljen 4. 3. 2025.

Prihvaćen za tisak 17. 3. 2025.

<https://doi.org/10.22210/govor.2025.42.05>**Ivana Gusak Bilić***igbilic@adu.hr*

Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Blaženka Martinović, Elenmari Pletikos Olof, Jelena Vlašić Duić:
*Kiša, sunce, trava, rosa. Priručnik i vježbenica za učenje i poučavanje
hrvatskih naglasaka*. Zagreb, Ibis grafika, 2024.

Priručnik *Kiša, sunce, trava, rosa* nije priručnik o meteorološkim pojavama, kako bi se moglo zaključiti prema značenju riječi, već priručnik za učenje i poučavanje hrvatskih naglasaka, pojasnile su autorice na samome početku vrlo uspješnoga predstavljanja priručnika. Autorice su si zadale velik zadatak ispuniti potrebu za kvalitetnim priručnikom o naglasnome sustavu hrvatskoga jezika kojim bi se postojećim ili budućim stručnjacima (primjerice učiteljima, nastavnicima, studentima i dr.) olakšao rad ili studij bez proučavanja znanstvene literature za koju u danome trenutku ne postoji dovoljno vremena ili razumijevanja. Drugim riječima, ovaj priručnik shvatile su kao prostor u kojemu o složenim temama mogu govoriti informirano i lako, što im omogućuje njihovo 20-ogodišnje istraživanje prozodijske hrvatskoga jezika (str. 4). Osim priručnika, na tržištu nije bila dostupna ni vježbenica za učenje naglasaka hrvatskoga jezika, pa je izrada nastavnih materijala zasićenih pojedinom jezičnom ili govornom pojavom bila pojedinačan teret. Brojni su učitelji i nastavnici hrvatskoga jezika koji bi rado poučavali naglaske hrvatskoga jezika, ali ne znaju se nositi s tom temom: kako započeti, kojim je smjerom razvijati i čime završiti.

Otegotna okolnost učenja naglasaka jest ta što uključuje slušno prepoznavanje i izgovor za što je (barem u početku) potrebna povratna informacija. Ograničenju papira kao medija doskočili su S. Ivšić i M. Kravar, koji su sredinom prošloga stoljeća objavili *Srpsko-hrvatski jezik: izgovor i intonacija s recitacijama na pločama*. Ovaj priručnik i vježbenica podsjećaju na taj udžbenik jer kao što su ondašnji čitatelji na pločama mogli poslušati točan izgovor pojedinih riječi ili rečenica, današnji čitatelji na početnoj stranici priručnika i vježbenice, u skladu sa suvremenim tehnološkim napretkom, mogu pronaći bar-kod i poveznicu na mrežne stranice priručnika i vježbenice na kojima su zvučni materijali.

Da upotrijebim riječi autorica, na naglasno putovanje povele su nas u deset poglavlja. Na početku svakoga poglavlja donose ishode učenja u skladu sa zahtjevima suvremenoga obrazovanja, čime ujedno ističu metodičku potku ovoga priručnika i vježbenice. U prvome poglavlju *Naglasci hrvatskoga jezika: temeljni pojmovi, pravila i opisi* autorice započinju naglasnom raznolikosti hrvatskoga jezika, nastavljaju sastavnicama naglasaka, ukazuju na govornu riječi i proklizu te završavaju naglasnom tipologijom. Dok je pojam govorne riječi nadređen regionalnom govoru, naglasna raznolikost oslikava se u učenju proklize i naglasne tipologije. Primjerice, studentima štokavskoga porijekla lako je prenijeti naglasak s naglašene riječi na prednaglasnicu unutar govorne riječi, što je studentima zagrebačkoga govora neprihvatljivo, neprirodno i teško ostvarivo. Također, u naglasnoj tipologiji ogledaju se razlike unutar istoga narječja, pa ako govornik ostvaruje naglasni obrazac *ključ* – *ključevi*, teško usvaja naglasni obrazac *ključ* – *ključevi*, i obratno.

U drugome poglavlju *Sastavnice naglasaka* autorice upućuju čitatelje kako slušati i prepoznati osobine naglasaka: jačinu, trajanje i ton. Upravo tim poretком jer je mjesto naglasaka ostvareno većom jakošću, dužim trajanjem i višim tonom (str. 66). U učenju naglasaka lakše je osvijestiti silazne naglaske jer je naglašeni slog znatno jači od nenaglašenoga, dok za slušno prepoznavanje uzlaznih naglasaka autorice upućuju na usmjeravanje pozornosti na naglašeni i zanaglasni slog, koji su podjednakoga tona, odnosno upućuju na osluškivanje izgovora slogova, a ne riječi kao cjeline (str. 68). U potpoglavlju o zanaglasnim dužinama donose popis kriterija koji mogu utjecati na izgovor ili ne izgovor zanaglasnih dužina. Iz prakse proizlazi da studenti najlakše ovladavaju zanaglasnim dužinama koje imaju komunikacijsku ulogu (ili semantičku vrijednost), npr. *Javljaју da vojnik nema ruku* odnosno *Javljaју da vojnik nema ruku* ili ako izbor između *Voli me* i *Voli me* uvelike mijenja ishod dramskoga sukoba.

Od trećega do sedmoga poglavlja bave se standardnim naglascima hrvatskoga jezika: *Kratkosilazni naglasak*, *Dugosilazni naglasak*, *Dugouzlazni naglasak*, *Kratkouzlazni naglasak* i *Četiri standardnojezična naglasaka i dužina*. U pozadini toga redosljeda kriterij je stupnjevitosti, odnosno učenje i poučavanje od lakše usvojivoga prema teže usvojivom. Velik je broj riječi kojima možemo oprimirati svaki naglasak, a autorice su se opredijelile za riječi *kiša*, *sunce*, *trava*, *rosa*. Riječi iz naslova priručnika i vježbenice oslikane su crtežima, baš kao što učenje i poučavanje naglasaka autorice započinju oslikavajući ton i intenzitet popratnim pokretom prema verbotonalnoj metodi P. Guberine (str. 278). Nakon uvoda u svaki naglasak – u kojemu su pojašnjeni nastanak naglasaka, akustička mjerenja naglasaka i sl. – autorice donose vježbe za svaki naglasak na početnom slogu, npr. *pàs*, *čèp*, *mīš*, *sòba*, *kùća*, *mřvica*, *vjěštica* i na

nepočetnim slogovima, npr. *dijamànt*, *dirigèntica*, *poljoprìvreda*; *tornâdo*, *maslâčâkâ*, *jugožâpad* itd. Na ta se potpoglavlja nadovezuje naglasak sa zanaglasnom dužinom, koja može pripadati osnovi riječi (npr. *jùnāk*, *plànēt*, *dodúdušē*), nastavcima (npr. *rúké*, *křačī*, *plāčēm*) i sufiksima (npr. *młādōst*, *príručník*, *naùtičār*).

U pretposljednem poglavlju svaki se naglasak stavlja u kontekst naglasne tipologije, koja podrazumijeva da se naglasak riječi može svrstati u nepromjenljivi naglasni tip, predvidljivo promjenljivi i promjenljivi naglasni tip. U nepromjenljivome tipu ne dolazi do promjene naglasaka u sklonidbi ili su promjene naglasaka ili dužine predvidljive, npr. *glâgol* – *glâgōlā* (duljenje genitiva množine), *râstanak* – *râstānci* (duljenje nenaglašenoga sloga ispred sonanta), *sûnčati* – *sûnčām* (duljenje prezentskoga nastavka) itd. U predvidljivo promjenljivome tipu do promjene tona i trajanja dolazi zbog paradigmatičkih pravila pojedinih vrsta riječi, npr. *písac* – *pîšče* – *pîsācā* (promjena tona), *čeljāde* – *čeljādeta* (promjena trajanja) ili *dijéte* – *djèteta* – *dijête* (promjena tona i trajanja). U promjenljivi naglasni tip ubrajaju se sve naglasne promjene tona, trajanja i mjesta koje nisu predvidljive na sinkronijskoj razini i svojstvene su određenim uzorcima, npr. *ròsa* – *ròse*, *pítati* – *pîtām*, *žūt* – *žúta* (promjena tona); *kôst* – *kôsti* (promjena trajanja); *zèlen* – *zelēna* (promjena mjesta), kao i njihove kombinacije, npr. *klēti* – *kùnem/kùnēm* (promjena tona i trajanja), *vrijéme* – *vřěmena* – *vřěmena* (promjena mjesta i tona) i dr.

Završno potpoglavlje svakoga naglasaka vrijedan je dodatak jer autorice nisu ostale na zvučnim primjerima naglasaka u izdvojenim riječima, često u kanonskom obliku, već je svaki naglasak stavljen u kontekst raslojene jezične stvarnosti. Drugim riječima, tekstove čitaju izvorni govornici ili autori tekstova, koji pripadaju različitim naglasnim sustavima. Tako pojmovi visinski i udarni naglasni sustav, pojašnjeni na početku priručnika i vježbenice, dobivaju svoj puni smisao kada ih se može poslušati i pratiti u naglašenim tekstovima. To je značajna pomoć govornicima koji u svojem regioletu ili urbanolektu ostvaruju hrvatske standardne ili dijalektalne prozodeme, ali ih žele naučiti slušno prepoznati, imenovati i pročitati, a osobito govornicima koji ih u svojem govoru ne ostvaruju.

Nadolazeća dva poglavlja, *Akut* i *Udarni naglasak*, posvećena su dijalektalnim naglascima. Akut je specifičan naglasak koji se može pronaći u svim trima narječjima, npr. *maestrāl*, *raskuštrāna*. U svojem akustičkom ostvarenju u čakavskim i štokavskim govorima može biti ravan i uzlazan odnosno u kajkavskim govorima većinom ravan, silazan ili silazno-uzlazan (str. 371). Udarni naglasak akustički odgovara kratkosilaznome naglasku visinskoga sustava. Ponekad može biti nešto duži, pa se naziva poludugi ili dugi udarni naglasak. Osobitost je pojedinih urbanih govora, npr. u Zagrebu, Rijeci, Puli i dr. (str. 378).

Autorice završavaju poglavljem *Rečenična intonacija* jer se ton (ostvaren u riječi) i intonacija (ostvarena u rečenici) isprepliću. Iz istraživanja stranih jezika baštinitimo podjelu intonacijskoga obrisa rečenice ili intonacijske jedinice na predglavu, glavu, jezgru i završetak ili rep. U hrvatskim istraživanjima utvrđeno je da je jezgra njezin intenzitetski najjači i tonski najviši dio, a najviše su istražene silazna, uzlazna, ravna i inverzna jezgra. Naglasci riječi najpotpunije se ostvaruju u silaznoj jezgri, dok uzlazna jezgra izrazito izmjenjuje ton svih naglasaka (str. 393).

U ovom priručniku i vježbenici ispreplele se veliko znanje i iskustvo u području hrvatske prozodije, predanost i ustrajnost autorica. Od početne ideje do završne izvedbe autoricama je trebalo devet godina jer, kako su same pojasnile, ideje, primjeri i zadatci nastajali su rjeđe u profesionalnom radu autorica, a češće u obiteljskim trenucima prilikom čitanja dnevnih i večernjih priča. To još jednom potvrđuje koliko je čitanje važno ne samo za djecu već i za odrasle. Inspiracija u radu s djecom i obilje prekrasnih ilustracija M. Baučića zasigurno je pridonijelo vedroj naravi ovoga priručnika zbog koje se na prvu ruku može steći dojam da je riječ o priručniku i vježbenici za školski uzrast. Međutim, svojim sadržajem, preciznošću opisa, sustavnosti i slojevitosti vježba ovaj priručnik bit će od velike koristi onima koji se u profesionalnome životu bave hrvatskim naglascima, ali i svima drugima koji žele pospješiti svoj izgovor i steći dodatno znanje o hrvatskim naglascima.

Unatoč složenosti hrvatskoga naglasnoga sustava (primjerice, ovladavanju izgovora pet hrvatskih standardnih prozodema ili učenju paradigama riječi koje se ubrajaju u predvidljivo promjenjiv ili promjenjiv naglasni tip), autorice su svoje inspirativno predstavljanje priručnika i vježbenice završile okupivši sve prisutne u naglasnu igru ponavljanja riječi *kiša, sūnce, tráva, ròsa*, a svoj priručnik i vježbenicu riječima: *Ne opterećujte se ni naglascima ni intonacijama, razmišljajte o sadržaju i uživajte u komunikaciji* (str. 400).
